

Wyrok z 11 kwietnia 2006 r., [SK 57/04](#)
**OBOWIĄZEK ALIMENTACYJNY WOBEC BYŁEGO WSPÓŁMAŁŻONKA
PO ROZWODZIE**

Rodzaj postępowania: skarga konstytucyjna Inicjator: osoba fizyczna	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0
---	--------------------------------	----------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Brak ograniczenia w czasie ustawowego obowiązku dostarczania przez rozwiedzionego małżonka, który w wyroku rozwodowym został uznany za winnego rozkładu pożycia małżeńskiego, środków utrzymania drugiemu rozwiedzionemu małżonkowi [Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy: art. 60 § 3 a <i>contrario</i> w związku z § 1]	Sprawiedliwość społeczna Przesłanki dopuszczalności ograniczeń korzystania z konstytucyjnych wolności i praw Ochrona własności [Konstytucja: art. 2, art. 31 ust. 3, art. 64]

Wśród przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (k.r.o.) regulujących instytucję rozwodu znajduje się art. 60, ustanawiający swoisty obowiązek alimentacyjny między rozwiedzionymi małżonkami. Ten z nich, który w wyroku rozwodowym nie został uznany przez sąd za wyłącznie winnego rozkładu pożycia małżeńskiego, jeżeli znajduje się w niedostatku, może żądać od drugiego rozwiedzionego małżonka dostarczania środków utrzymania w zakresie odpowiadającym usprawiedliwionym potrzebom uprawnionego oraz możliwościom zarobkowym i majątkowym zobowiązanego (art. 60 § 1 k.r.o.). Tak określone roszczenie rozwiedzionego małżonka przeciwko byłemu współmałżonkowi – i skorelowany z tym roszczeniem obowiązek alimentacyjny drugiej strony – może zatem powstać zarówno wówczas, gdy sąd w wyroku rozwodowym w ogóle nie orzekł o winie, jak i wówczas, gdy winę przypisał obu stronom albo tylko jednej z nich (w tym ostatnim wypadku omawiane roszczenie może przysługiwać jedynie stronie nieobciążonej winą).

Jeżeli tylko jedna strona została uznana winną, roszczenie alimentacyjne drugiej strony nie jest uzależnione od popadnięcia w niedostatek; wystarczy, że rozwód pociąga za sobą istotne pogorszenie sytuacji materialnej małżonka niewinnego (art. 60 § 2 k.r.o.).

W art. 60 § 3 k.r.o. określone są – alternatywnie – przesłanki wygaśnięcia obowiązku alimentacyjnego po rozwodzie. Pierwszą przesłanką jest zawarcie nowego związku małżeńskiego przez osobę uprawnioną do alimentacji. Drugą przesłanką jest upływ pięciu lat od rozwodu (z możliwością wyjątkowego przedłużenia tego terminu przez sąd), jeżeli zobowiązanym jest małżonek, który nie został przez sąd uznany winnym rozkładu pożycia. *A contrario*, wskazany termin pięcioletni nie ma zastosowania, jeżeli strona zobowiązana została uznana przez sąd wyłącznie winną albo współwinną rozkładu pożycia małżeńskiego.

Przeciwko omawianemu unormowaniu w zakresie, w jakim dopuszcza nieograniczone w czasie (praktycznie dożywotnie) trwanie obowiązku alimentacyjnego, skargę konstytucyjną do Trybunału wniósł

pan H. Bezpośrednią przyczyną skargi było zasądzenie przez sąd powszechny od skarżącego, jako strony wyłącznie winnej, świadczeń alimentacyjnych na rzecz byłej żony w formie pieniężnej, bez ograniczenia w czasie obowiązku uiszczania kolejnych rat alimentacyjnych.

Skarżący podniósł, że kwestionowana konstrukcja obowiązku alimentacyjnego jest sprzeczna z zasadami sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji). Jego zdaniem, obowiązek alimentacyjny powinien istnieć wyłącznie między bliskimi krewnymi (krewni w linii prostej i rodzeństwo). Tymczasem, zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego, obowiązek świadczeń alimentacyjnych między małżonkami po rozwodzie stanowi kontynuację obowiązku wzajemnej pomocy powstałego przez zawarcie związku małżeńskiego. Według skarżącego jest to niezgodne z przemianami obyczajowymi, które zaszły w ciągu ostatnich 40 lat. Kwestionowane uregulowanie obowiązku alimentacyjnego oznacza przy tym ograniczenie własności małżonka winnego (art. 64 Konstytucji), które, zdaniem skarżącego, nie znajduje usprawiedliwienia w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

ROZSTRZYGNIĘCIE

Zaskarżone unormowanie jest zgodne z art. 64 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji i z nakazem urzeczywistniania zasad sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji).

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Niekonstytucyjność norm prawnych nie polega na tym, że mogą zdarzyć się sytuacje, gdy ich stosowanie doprowadzi do naruszenia Konstytucji, lecz polega na tym, że możliwość tych naruszeń jest niejako wpisana w treść danej normy.
2. Interpretacja art. 60 § 3 k.r.o. przyjmująca, że jedynie zawarcie nowego związku małżeńskiego przez małżonka uprawnionego do świadczeń alimentacyjnych powoduje zwolnienie z obowiązku tych świadczeń małżonka, który został uznany za winnego rozkładu pożycia małżeńskiego, nie jest trafna. Utrwalone orzecznictwo Sądu Najwyższego przyjmuje bowiem dopuszczalność oddalenia powództwa o alimenty także w razie sprzeczności żądania z zasadami współżycia społecznego (art. 5 kodeksu cywilnego – klauzula nadużycia prawa podmiotowego). Sądy powszechne rozpoznające pozwy wnoszone na podstawie art. 60 k.r.o. powinny baczyć, aby dochodzenie roszczenia alimentacyjnego nie było szykaną wymierzoną przeciwko byłemu małżonkowi lub postępowaniem zmierzającym do jego wyzyskania.
3. Mimo że art. 18 i 47 Konstytucji nie stanowią wzorców kontroli w niniejszej sprawie, to jednak ich treść nie pozostaje bez wpływu na ocenę badanej regulacji. W świetle zasad wyrażonych w tych przepisach Konstytucji małżeństwo stanowi złożoną instytucję prawną. Zawarcie małżeństwa i pozostawanie w związku małżeńskim jest bowiem z jednej strony wyrazem przysługującej człowiekowi wolności, a z drugiej strony rodzi określone obowiązki, którym odpowiadają uprawnienia drugiego z małżonków, w tym także roszczenia natury majątkowej. Roszczenia te nie wynikają jedynie z ustaw (choć to właśnie ustawy je konkretyzują), ale także z art. 18 Konstytucji.

4. Z natury rzeczy zawarcie małżeństwa stanowi podstawę do ograniczenia przysługujących indywidualnie każdemu z małżonków praw majątkowych. Chodzi tu nie tylko o instytucję małżeńskiego ustroju majątkowego, ale również – a nawet przede wszystkim – o obowiązki majątkowe wobec drugiego małżonka i innych członków rodziny założonej przez małżonków. Obowiązek wzajemnej pomocy, w tym pomocy materialnej, należy do koniecznych elementów małżeństwa.
5. Konstytucyjny aspekt obowiązków jednego małżonka wobec drugiego wpływa na zakres czasowy tych obowiązków. Z samego założenia małżeństwo jest stosunkiem prawnym o nieokreślonym czasie trwania. Niezależnie od instytucji rozwodu i separacji, zmian obyczajowych i towarzyszących im zmian świadomości społecznej zasadniczą przyczyną ustania małżeństwa pozostaje śmierć jednego z małżonków. Wobec tego pewne formy ochrony roszczeń majątkowych wobec współmałżonka mogą trwać nadal mimo rozwodu, a nawet istnieć „dożywotnio”. Gdyby nie doszło do rozwodu, małżonkowie mieliby prawo oczekiwać od siebie nawzajem wsparcia, jak również pomocy materialnej w zaspokajaniu swoich uzasadnionych potrzeb. Regulacja ustawowa sytuacji rozwiedzionych małżonków powinna to oczekiwanie chronić, ponieważ jako prawo majątkowe podlega ono również ochronie przewidzianej w art. 64 Konstytucji.
6. Powszechny obowiązek solidarności z innymi, o którym jest mowa w końcowym zdaniu wstępu do Konstytucji, jest jedną z zasad obowiązujących wszystkich stosujących Konstytucję. Obowiązek ten ma różny charakter w zależności od relacji między określonymi osobami. Stosunki między małżonkami również powinny opierać się na szczególnie pojmowanej solidarności. W konsekwencji prawo może ustanawiać odpowiednie obowiązki między byłymi małżonkami w interesie tej strony, której sytuacja uległa pogorszeniu w wyniku rozwodu.
7. Oceniając zakwestionowaną regulację z punktu widzenia art. 31 ust. 3 Konstytucji, należy najpierw stwierdzić, że ograniczenia konstytucyjnych praw jednostki zostały wprowadzone w ustawie. Oznacza to spełnienie formalnego warunku dopuszczalności ograniczeń praw jednostki. Kwestia precyzji i określoności ograniczeń, w tym ustawowych określeń „niedostatek” i „usprawiedliwione potrzeby”, pozostaje poza granicami niniejszego postępowania.
8. Jeżeli chodzi o wskazane w art. 31 ust. 3 Konstytucji materialnoprawne przesłanki dopuszczalności ograniczeń praw jednostki, to zakwestionowana regulacja podyktowana została w pierwszej kolejności potrzebą ochrony praw innych osób (byłego małżonka osoby obciążonej obowiązkiem dostarczenia środków utrzymania). Pewne znaczenie ma również przesłanka ochrony moralności publicznej, ponieważ w istocie rzeczy tutaj tkwi konstytucyjna podstawa do różnicowania statusu małżonka winnego rozkładu pożycia i małżonka, który takiej winy nie ponosi. Zasada moralna i prawna *nemo turpitudinem suam allegans audiat*, wywodząca się jeszcze z prawa rzymskiego, zachowuje aktualność także współcześnie. Stwierdzenie winy rozkładu pożycia stanowi podstawę do przyjęcia, że do rozwodu doszło w wyniku bezprawnych lub co najmniej niezgodnych z zasadami moralnymi zachowań małżonka winnego.
9. Wyrażona w art. 31 ust. 3 Konstytucji zasada proporcjonalności, wyznaczająca dopuszczalny zakres ograniczeń korzystania z konstytucyjnych wolności i praw, wymaga zbadania, czy kwestionowana norma spełnia trzy wymagania: przydatności, koniecz-

ności i proporcjonalności w ścisłym tego słowa znaczeniu.

10. Wymaganie przydatności ograniczeń jest w niniejszej sprawie spełnione: świadczenia alimentacyjne ze strony byłego małżonka służą zaspokojeniu potrzeb materialnych, które – gdyby nie doszło do rozwodu – byłyby zaspokajane w ramach rodziny. Również problem konieczności rysuje się w sposób niebudzący istotnych wątpliwości, ponieważ jedyną drogą do zabezpieczenia określonego poziomu życia rozwiedzionych małżonków jest nałożenie na nich obowiązku alimentacyjnego; trudno zakładać, że obowiązki te powinny ciążyć na władzach publicznych albo na krewnych osoby uprawnionej. Analiza treści całego art. 60 k.r.o. w kontekście art. 5 k.c. (por. tezę 2) prowadzi do wniosku, że ustawodawca respektuje również wymagania proporcjonalności w sensie ścisłym.
11. Zasady wyrażone w art. 2 Konstytucji nie stanowią samoistnej podstawy wolności ani praw podlegających ochronie realizowanej za pomocą skargi konstytucyjnej. Przepis ten nie może zatem stanowić samoistnego wzorca sprawowanej w tym trybie kontroli konstytucyjności prawa. Podniesiony przez skarżącego zarzut niezgodności z tym przepisem może być jednak rozpatrywany przez Trybunał Konstytucyjny wówczas, gdy skarżący zarzuca jednocześnie niezgodność z przepisem Konstytucji stanowiącym podstawę konstytucyjnych wolności lub praw.
12. W niniejszej sprawie art. 2 Konstytucji w części wyrażającej nakaz urzeczywistniania zasad sprawiedliwości społecznej został powołany przez skarżącego przede wszystkim dla wzmocnienia argumentacji. Wskazywane przez skarżącego okoliczności – większy stopień akceptacji społecznej dla instytucji rozwodu i wzrost odsetka rozwodzących się małżeństw – nie wpływają bezpośrednio na ocenę sytuacji tego z małżonków, którego zawinione zachowanie spowodowało rozkład pożycia małżeńskiego. Zawinione przyczynienie się do rozkładu własnego małżeństwa jest działaniem, które musi być ocenione negatywnie nie tylko z punktu widzenia drugiego małżonka, ale jest również niekorzystne dla życia społecznego, którego ważnym elementem jest małżeństwo i oparta na nim rodzina. Dlatego bardziej rygorystyczne traktowanie tej kategorii małżonków nie może być uznane za społecznie niesprawiedliwe.

Przepisy Konstytucji

[Preambuła] [...] my, Naród Polski - wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, [...] ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej [...]. Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie [...] obowiązku solidarności z innymi [...].

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 18. Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 47. Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Art. 64. 1. Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia.

2. Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.

3. Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności.